

Asia: VN/34692/2024

Lausuntopyyntö toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta

Lausunnonantajan lausunto

Velvoitteeseen ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi, velvoitteeseen hakea ensisijaista etuutta ja perusosan alentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Suomen ME/CFS-yhdistys ry edustaa potilasryhmää, joka jää usein väliinputoajaksi sosiaaliturvaverkostossa.

ME/CFS:ää eli kroonista väsymysoireyhtymää sairastavien henkilöiden työ- ja toimintakyky on usein merkittävästi heikentynyt, osa on sänkypotilaita ja täysin riippuvaisia toisten avusta. Lääkärin toteamasta tosiasiallisesta työkyvyttömyydestä huolimatta työeläkelaitokset ja Kela eivät pääsääntöisesti kuitenkaan katso heitä työkyvyttömiksi.

Tämän seurauksena pitkäaikais- ja monisairaat sinnittelevät työttömyys- tai toimeentulotuella, vaikka heillä ei ole minkäänlaista mahdollisuutta ottaa vastaan kokoaikatyötä tai välttämättä täyttää muitakaan työttömyystuen saamisen vaatimuksia. Tämän vahvistaa mm. THL:n tutkimus työkyvyttömiä työttömien tilanteista (Peuhkurinen, Katri – Kivipelto, Minna: Työkyvyttömiä työttömien kokemuksia etuuksista ja palveluista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen työpaperi 20/2024).

THL:n tutkimuksessa todettiin mm. seuraavaa (s. 17): ”Vaikka hylätyissä työkyvyttömyyseläkepäätöksissä todettiin, ettei asiakas ollut tarpeeksi sairas ja että hänellä oli vielä työkykyä jäljellä, olivat haastateltavat itse sekä heidän hoitavat lääkärit asiasta eri mieltä”. Kun julkisoikeudelliset laitokset eivät luota terveydenhuollon ammattihenkilöiden, kuten lääkäreiden, riittävän objektiiviseen sairauden ja toimintakyvyn arvioon ja julkisoikeudellisissa laitoksissa tehdään eräviä päätöksiä terveydenhuollon ammattihenkilöiden kanssa, ajaa se päätöksen kohteena olevan henkilön ahtaalle ja vääränlaisien etuuksien piiriin. Tämän vuoksi meille syntyy työkyvyttömiä työttömien joukko. Tutkimukseen haastatellut työkyvyttömät työttömät eivät olleet olleet työttömiä ennen työkyvyn menetystä, vaan he olivat olleet kokopäivätyössä.

Lisäksi tutkimuksessa todettiin (s. 17), että julkisoikeudellisten laitosten, kuten työeläkelaitoksen ja Kelan, välisissä arvioinneissa ja päätöksissä ilmenee ristiriitaisuutta sairauden arvioinnin osalta (esim. henkilö voidaan samanaikaisesti katsoa liian terveeksi työkyvyttömyyseläkkeelle mutta liian sairaaksi kuntoutukseen). Yhdistyksellämme on myös tiedossa tapauksia, jossa henkilölle on myönnetty esim. Kelan korkein vammaistuki, vammaispalveluista kuljetuspalvelu ja suuri tuntimäärä kuukaudessa henkilökohtaisen avustajan palveluita tai omaishoitajuus ympärivuorokautisesti ja samaan aikaan katsottu saman henkilön olevan työkykyinen ja evätty oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen tai sairauspäivärahaan. Tällainen ristiriitaisuus on omiaan lisäämään henkilön väliinputoamista ja putoamista jopa yhteiskunnan turvaverkoston ulkopuolelle

Sekä THL:n tutkimuksen että sairaiden omien kokemusten perusteella olemme huolissamme siitä, miten toimeentulotukiuudistus vaikuttaa erityisesti näihin työkyvyttömyysetuuksien ulkopuolelle jätettyihin pitkäaikais- ja monisairaisiin sekä muihin haavoittuviin ihmisryhmiin. Miten perustuslain suoma turva toimeentulosta ja huolenpidosta sairauden ja työkyvyttömyyden aikana uudistuksessa toteutuu?

Toimeentulotukiuudistuksessa mainitut toimet ovat jo monilta osin voimassa. Henkilöillä on jo nyt velvollisuus hakea ensisijaista etuutta, ja toimeentulotukea myönnetään vain viimesijaisena etuutena. Nyt käsillä oleva uudistus näyttäytyy tosiasiallisesti tiukennuksena, jonka sivullisia ja kohtuuttomia uhreja ovat em. väliinputoajat.

Juuri lausuttavana olleessa yleistukiluonnoksessa esitettiin seuraavaa: ”Perusturvaetuuden myöntämisen ehdot ja perusteet ovat erilaiset riippuen elämäntilanteesta. Etuuden nostaminen velvoittaa osallistumaan työnhakuun, tarjottuihin palveluihin tai muihin erikseen mainittuihin velvoitteisiin, kuten koulutukseen tai kuntoutukseen. – – Yleistuen mallin kehittämisen yhteydessä kiinnitetään erityistä huomiota riittävän toimeentulon ja palveluiden turvaamiseen niille, jotka ovat tosiasiallisesti työkyvyttömiä esimerkiksi sairauksien vuoksi.” Tästä syntyi vaikutelma, että työkyvyttömiä työttömien ongelma tunnustetaan.

Toimeentulotuen kokonaisuudistuksen ehdotus taas vaikuttaa tässä mielessä ristiriitaiselta. Tässä ehdotuksessa niiden henkilöiden piiriä, joiden tulisi ilmoittautua kokoaikatyötä hakevaksi työnhakijaksi työvoimapalveluihin, halutaan laajentaa. Laajennus koskisi myös henkilöitä, joilla on lääkärinlausunto työkyvyttömyydestä, mutta jotka eivät kuitenkaan ole oikeutettuja työkyvyttömyysetuuksiin.

Osalle työkyvyttömistä työnhakijoista ei aseteta TE-palveluissa työnhakuvelvoitetta eli he ovat työnhakuvelvoitteettomia työttömiä. THL:n tutkimuksessa todetaan (s. 5), että esim. helmikuussa 2024 ELY-keskuksessa poimittujen tietojen mukaan koko maassa työnhakuvelvoite oli asetettu vain 58 prosentille kaikista työnhakijoista. Työkyvyttömiä henkilöiden osuus työttömistä työnhakijoista saattaa siis jo nyt olla merkittävä, ja em. esitys paisuttaisi tätä ongelmaa entisestään.

Esityksessä todetaan: ”Mikä tahansa lääkärinlausunto, jossa henkilö todetaan työkyvyttömäksi, ei suoraan tarkoita sitä, että henkilöllä olisi perustuslain 19 §:n 1 momentin mukainen oikeus viimesijaiseen turvaan ilman, että hän pyrkisi olemassa olevalla työkyvyllään elättämään itsensä. Henkilön, jolla on työkyvyttömyyttä osoittava lääkärinlausunto, ensisijainen etuus olisi sosiaaliturvaetus, jota maksetaan työkyvyttömyyden perusteella, kuten esimerkiksi sairauspäiväraha tai työkyvyttömyyseläke. Jos sellaisen etuuden päätöksen mukaan henkilö on katsottavaksi kykeneväksi tekemään töitä, hänellä olisi myös toimeentulotuen näkökulmasta velvollisuus hakea töitä ja siten edistää omaa työnhakuaan.”

Mm. eduskunnan oikeusasiamies on lausunnossaan (EOAK/2990/2025) huomauttanut, että esityksessä sivuutetaan kevein perustein hoitavan lääkärin arvio henkilön sairaudesta johtuvista rajoitteista työn vastaanottamiseksi. Julkisoikeudellisten laitosten tulisi luottaa terveydenhuollon ammattihenkilöiden tekemiin arvioihin henkilön sairaudesta ja toimintakyvystä, lähtökohtaisesti niin, että työkyvytön henkilö pääsee tosiasiallisesti työkyvyttömyysetuuksien piiriin. Esim. THL suosittaa tutkimuksessaan (s. 1), että työkyvyn arviointia tulisi kehittää monipuolisemmaksi niin, että lääketieteellisen arvion rinnalle nostetaan henkilön toimintakyvyn kokonaisarviointi.

Kenestäkään ei tule työkykyistä väkisin ja rangaistuksia lisäämällä. Päinvastoin uhka etuuksien leikkauksista lisää sairaiden ihmisten ahdinkoa ja syventää heidän ongelmiaan entisestään. Olemme erityisen huolissamme suunnitellusta hyvin ankarasta sanktioinnista, jos toimintakyvyltään mahdollisesti hyvinkin rajoittunut henkilö ei heikentyneen terveydentilansa vuoksi onnistu täyttämään hänelle asetettuja jopa kohtuuttomia velvoitteita.

ME/CFS-sairaat tarvitsevat heidän toimintakykyään vastaavat etuudet ja palvelut. Tämä on pitkällä tähtäimellä myös yhteiskunnan etu. Kuten THL:n tutkimuksessakin todetaan (s. 20), tosiasiallisesti työkyvyttömiä pitkäaikais- ja monisairaiden henkilöiden työntäminen työllistymispalveluiden ja harhaanjohtavan etuuden piiriin lisää tarpeetonta byrokratiaa heidän elämäänsä. Väärän etuuden ja palvelun piirissä oleminen on henkisesti hyvin kuormittavaa, erityisesti jos erilaisia velvoitteita edelleen lisätään. Lisäksi käytäntö kuormittaa tarpeettomasti myös työvoimaviranomaisia. Tähän ongelmallisuuteen on kiinnittänyt huomiota myös eduskunnan oikeusasiamies omassa lausunnossaan (EOAK/2990/2025).

Riittävä perustoimeentulo leikkaamattomana on turvattava niille, jotka terveydenhuollon ammattihenkilö on todennut toimintakyvyltään alentuneiksi ja täten työkyvyttömiksi. Mikäli toimeentulotuki uudistus toteutuu suunnitellulla tavalla, tulee työkyvyn arviointia laaja-alaista. Tulisi joko luoda työkyvyttömille työttömille uusi yleistuen kaltainen tukimuoto tai julkisoikeudellisten laitosten toimintaa muuttaa niin, että työkyvytön henkilö pääsee tosiasiallisesti työkyvyttömyysetuuksien piiriin. ”Työkyvyttömät työttömät eivät kuulu työllisyyspalveluiden asiakkaisiksi” (Työkyvyttömät työttömät eivät kuulu työllisyyspalveluiden asiakkaisiksi – yleistuki voisi selkeyttää järjestelmää).

Yhteenvedona esitämme THL:n tutkimuksen suosituksen (s. 3): ”Työkyvyttömille väliinpuotoajaryhmille on turvattava ensisijainen etuus, joka ei ole sidottu toimintakykyisille henkilöille suunniteltuihin velvoitteisiin ja ehdollisuuteen. Taloustilanteen ja oikeudellisen aseman selkiytyminen mahdollistaisi panostamisen myös työkyvyttömien henkilöiden kuntoutumiseen ja vapauttaisi voimavaroja harrastuksiin ja sosiaalisten kontaktien ylläpitämiseen.”

Lähteet:

- Pehkurinen, Katri – Kivipelto, Minna, Työkyvyttömien työttömien kokemuksia etuuksista ja palveluista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen työpaperi 20/2024.

- Työkyvyttömät työttömät eivät kuulu työllisyyspalveluiden asiakkaksi – yleistuki voisi selkeyttää järjestelmää. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2024. <https://thl.fi/-/tyokyvyttomat-tyottomat-eivat-kuulu-tyollisyyspalveluiden-asiakkaksi-yleistuki-voisi-selkeytaa-jarjestelmaa>

- Eduskunnan oikeusasiamiehen lausunto toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta (EOAK/2990/2025)

Perusosan suuruuteen liittyvä lausuntopalaute:

On valitettava tosiasia, että toimeentulotuen varaan on joutunut ihmisiä, jotka eivät ole päässeet heille kuuluvien ensisijaisten työkyvyttömyysetuuksien piiriin useista yrityksistä huolimatta. Nämä henkilöt joutuvat turvautumaan toimeentulotukeen pitkäkestoisesti, vaikka se on vastoin toimeentulotuen perusajatusta. Ensisijaisesti olisi erittäin toivottavaa, että nämä tosiasialisesti työkyvyttömät henkilöt pääsisivät heille kuuluvien etuuksien piiriin. Mutta niin kauan kuin sosiaaliturvajärjestelmämme ei tätä mahdollista, heille tulee taata inhimillisen elämän mahdollistava toimeentulo toimeentulotuella.

Suomen tarjoama perusturva on jo nyt tasoltaan liian matala. Tästä on Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitea moittinut Suomea. Nyt tasoa madallettaisiin entisestään. Tämän lisäksi esitetään, että jatkossa pienetkin avustukset huomioitaisiin täysimääräisesti toimeentulotuessa. Nyt esim. yksin asuvalla korkeintaan 50 euron suuriset kuukausittaiset avustukset eivät ole vaikuttaneet tukeen. Näillä suunnitelmilla syvennetään ihmisten ahdinkoa ja heikennetään kuntoutumisen mahdollisuuksia entisestään.

Tiedon saamiseen ja luovuttamiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Kunnan rahoitusosuuden lisäämiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Asumismenojen tarkentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Vaikutusten arviointiin liittyvä lausuntopalaute:

Suomen perustuslain (731/1999) 19 §:n mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Perustuslaki takaa jokaiselle oikeuden perustoimeentulon turvaan työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana sekä lapsen syntymän ja huoltajan menetyksen perusteella.

Olemme huolissamme siitä, miten toimeentulotukiuudistus vaikuttaa erityisesti työkyvyttömiin työttömiin, eli työkyvyttömyysetuuksien ulkopuolelle jätettyihin pitkäaikais- ja monisairaisiin, ja muihin haavoittuviin ihmisryhmiin ja miten uudistuksen toteutuessa perustuslain suoma turva toimeentulosta ja huolenpidosta sairauden ja työkyvyttömyyden aikana toteutuu. Esitämme, että perustuslakivaliokunta arvioi toimeentulotukiuudistuksen kokonaisvaltaisesti erityisesti haavoittuvien ihmisryhmien näkökulmasta, jotta väliinputoamista ei pääsisi tapahtumaan ja kaikki, myös pitkäaikais- ja monisaira, saavat välttämättömän toimeentulon ja huolenpidon.

Kokonaisarviointia olisi myös hyvä tehdä kaikkien jo tehtyjen ja suunnitteilla olevien sosiaaliturvamuutosten kannalta, jotta kukaan ei joudu kohtuuttomaan tilanteeseen vain siksi, että on sattunut sairastumaan sairauteen, jota Kela ja työeläkelaitokset eivät katso perusteeksi työkyvyttömyyseläkkeelle.

Muu lausuntopalaute:

“Tuntuu kuin olisi puukko kurkulla, ja puukkoa pitelee valtio.” Näin kuvasi eräs ME/CFS-sairas suunnitelmia antaa Kelalle valta päättää, korvataanko jokin hoito tai lääke toimeentulotuesta (7 b §).

Esityksessä Kelalle annettaisiin oikeus tehdä arviointia hoitokustannusten välttämättömyydestä mm. yleisesti hyväksytyn hoitokäytännön ja tutkimusnäytön perusteella. ME/CFS (krooninen väsymysoireyhtymä) sekä myös long covid ovat sairauksia, joihin ei ole olemassa vakiintunutta hoitokäytäntöä ja kaikki hoito on enemmän tai vähemmän kokeellista. Asiallisesti toteutettu kokeellinen hoito on viimesijaista, kun kaikki muut hoidot on todettu riittämättömiksi tai epäsuoriksi. Mukana on myös lääkkeitä, jotka eivät kuulu Kelan peruskorvauksen piiriin, jolloin ne eivät kuulu myöskään vuosittaiseen lääkemaksukattoon. Toimeentulotuki on ollut ainoa, joka korvaa tällaiset lääkitykset.

Kelassa ME/CFS:ää pidetään vastoin tutkimusnäyttöä psykosomaattisena sairautena eikä pääsääntöisesti tunnisteta sen todellista luonnetta ja vakavuutta eikä sitä todellisuutta, jossa monet ME/CFS-sairaavat elävät. Kela ei tälläkään hetkellä suostu korvaamaan kaikkia lääkkeitä, jotka parantavat ME/CFS-sairaan toimintakykyä ja elämänlaatua. Nyt tätä oikeutta evätä korvaus laajennettaisiin entisestään.

Hoitava lääkäri on paras ja ainut oikea taho arvioimaan potilaan hoidon välttämättömyyttä ja tarpeellisuutta, eikä tätä valtaa voida antaa Kelalle. Myös eduskunnan oikeusasiamies on omassa lausunnossaan (EOAK/2990/2025) todennut kyseisen muutosesityksen toimeentulotukea hakevan henkilön oikeuksien toteutumisen kannalta erittäin ongelmalliseksi "varsinkin, kun kyse on henkilön terveydestä ja elämästä".

Esityksellä haetaan säästöjä valtion menoihin. Huomautamme, että valtio ei voi tehdä säästöjä ihmishenkien kustannuksella. Lisäksi säästäminen sairaan henkilön välttämättömästä hoidosta ei tuo säästöjä, vaan kärsimyksen lisäksi kasvattaa kustannuksia moninkertaisesti. Hoidon avulla osa potilaista myös pystyy palaamaan töihin, mikä on sekä sairastuneen itsensä että yhteiskunnan etu. Säästöjä ei siis synny sillä, että lyhytnäköisten syiden vuoksi pudotetaan ihmisiä toiminta- ja työkyvyttömyyteen.

Uotinen Maria
Suomen ME/CFS-yhdistys ry